

Historie(r) i livets tjeneste – en appel fra Friedrich Nietzsche

Hvad vi gemmer, og hvad vi glemmer, hvad vi kasserer og hvad vi arkiverer, det hele afslører, hvordan vi forholder os til al den tid, der er før dette nu lige nu. Det gælder for den gamle og det gælder barnet. Det gælder for den enkelte og det gælder det store fællesskab.

Forfatter: [Aase Bitsch Ebbensgaard](#)

Den tyske filosof Nietzsches (d. 1900) tanker om, hvad historie *er* og *kan* bruges til, er forbløffende aktuelle i dag for alle. Man kan både have for megen og for forkert historie, mener Nietzsche og påpeger, at historie kan gøres værdifuld for livet, når der er balance mellem de forskellige former for historie.

Artiklen diskuterer vinkler på Nietzsches historiesyn, som de kommer frem i hans lille værk

“Historiens nytte” (1874), og hans tanker perspektiveres til moderne erindringsforskning og historiedidaktik.

Friedrich Nietzsche og historiens nytte

” I øvrigt hader jeg alt det, der kun belærer mig uden at forøge eller umiddelbart stimulere min virkelyst”. (Dansk udgave 1994:36)
(1)

Med ovenstående Goethe-citat indleder Friedrich Nietzsche (1844 – 1900) sit lille skrift om ‘Historiens nytte’ fra 1874 (2) og sætter dermed et motto for sit syn på historie, som for øvrigt mange unge mennesker anno 2016 ville støtte!

I *Historiens nytte* analyserer Nietzsche sig ind på den – for sin samtid provokerende – opfattelse, at man både kan have for megen historie, for lidt historie og for ‘forkert’ historie med sig som enkeltindivid og som fællesskab. Historie skal tjene “livets interesser”, og det kræver, at der er balance mellem de forskellige facetter, som karakteriserer historie som fag, men som også karakteriserer menneskers personlige omgang med deres historiske bagage.

I det følgende bliver nogle hovedpunkter i Nietzsches historiesyn diskuteret. Vi viser også, hvordan Nietzsche har inspireret moderne historieforskning ikke mindst den såkaldte erindringsforskning. Der vil være perspektiver til historiedidaktik.

Belæring og op-livelse

Alt arbejde med historie bør ifølge Nietzsche ske i livets tjeneste. Nietzsche skelner mellem “*Belehrung*” og “*Belebung*” (belæring og op-livelse eller levendegørelse), som angiver to forskellige tilgange til fortællinger om fortiden (Tysk udg. s. 5)

Historie som *belæring* retter opmærksomheden mod, at historie skal være en så værdineutral indsigt i og gerne så korrekt viden om fortiden som muligt. Historie som *oplivelse* forstås som de historier om fortiden, der har lighedspunkter med, hvordan kunst, myter og fortællinger indvirker på menneskers meninger, orienteringer, oplevelser og følelser.

Nietzsche kalder det forskellen mellem historie som videnskab og historie som levet liv. Det ligger i forlængelse af hans skelnen mellem den dionysiske og den apollinske tilværelsesforståelse. Dionysos var som bekendt guden for det sanselige og følelserne, mens Apollon var gud for det rationelle og fornuften (Kristensen og Schmidt 1994).

Et aktuelt skrift

Nietzsches lille skrift om *Historiens nytte* blev skrevet på et tidspunkt i slutningen af 1800-tallet, hvor historie var ved at blive accepteret som fag og videnskab. Leopold von Ranke sad i Berlin og forsøgte at ‘rense’ historieskrivningen for myter og sagn ved hjælp af sin nye systematiske kildekritik. Alt skriftligt fra fortiden, der ikke kunne stå for den nye videnskabelige kildekritik, endte for Ranke og hans tilhængere i kategorien digt eller fiktion.

Nietzsche skriver, at hans lille skrift er *utidssvarende* (dansk udg. s. 37)(3), fordi han tillader sig at fremføre, at det nye historiske dannelsesideal, som opstod i kølvandet på den videnskabelige historie, forhindrede, at historie kunne tjene "livets interesser". Sagt på moderne dansk: Når fortidens rester, spor og kilder kommer under den videnskabelige ragekniv, så er der ofte ikke så meget menneskeliv tilbage i historiefrembringelsen. Så er historie mest meningsgivende for faguddannede historikere.

Historie: tjener for erkendelse eller tjener i livet?

Nietzsches tanker om historiens betydning for det levede liv er blevet videreført i tanker om det, man kalder "erindringsforskning". Hvor klassisk historieforskning er universel, upartisk og værdineutral, er erindringsforskningen tillige fokuseret på, hvordan forestillinger om fortiden er med i nutiden som identitetsskabende og dermed meningsfuld handlebaggrund for den enkelte og for store og små fællesskaber. Mening og sansning, det eksistentielle og det æstetiske er i høj grad forbundet med erindringsforskning.(4)

Nietzsches hovedskelnen mellem den videnskabelige historie og den levede historie har bl.a. inspireret til nyere historikers skelnen mellem 'den erfarede og den tillærte historie'. (Jan Assmann i Erll s. 30 ff.)(5)

Dertil kommer, at den lange historiedidaktiske diskussion om 'historiebevidsthed' er tæt forbundet med de nævnte tanker. 'The grand old man' inden for historiedidaktisk teori i Tyskland, Jörn Rüsen, viderefører nogle tanker fra Nietzsche i sine typologiseringer af historiebevidstheden.(6) For Rüsen er ikke mindst det narrative i historie et element, der gør, at historie kan træde i livets tjeneste.

Fortid i nutiden

En stor forskel ligger også i den tidsforståelse, som de to tilgange benytter sig af.

Den klassiske historieforskningens primære interesse er at finde så stor viden om fortiden som muligt. Erindringsforskningen er altid tillige interesseret i at knytte fortidens spor og rester til fortiden. To modeller kunne illustrere dette. I figur 1 vises det, at historieinteressen er rettet bagud fra forskningens og historieskrivningens nutid. I figur 2 er historieinteressen tillige fokuseret på, hvordan forskellige former for fortid bringes med ind i nutid og fremtid.

Tid i historievitenskab

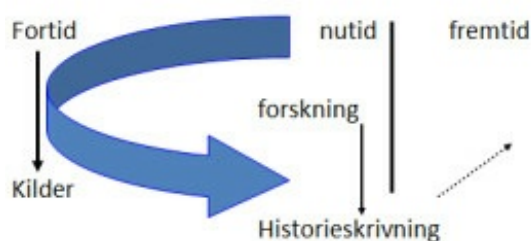

Fig. 1

Tidens delfinspring

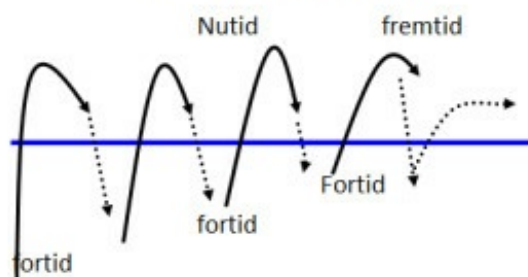

Fig. 2

De døde i livets tjeneste

Man har sagt, at skal man rigtigt forstå en given kulturs værdier og liv med fortidens repræsentationer, så kan man passende begynde med at se på, hvordan kulturen behandler sine døde, for den døde repræsenterer den ultimative udslettelse af noget, der engang har været. Alligevel har man af al magt i mange kulturer forsøgt at fastholde den døde i de levendes fællesskab. Mausoleer, mumier og epitafier skulle fastholde mindet. Egtved pigen fik både øl, smykker, tøj og en blomst med til "livet" i evigheden.

Friedrich Nietzsche ville have sagt, at den måde, man begraver og mindes sine døde på, er et godt eksempel på, hvordan selv det, der er dødt og for altid fortid, alligevel forsøger at tjene livets interesser.

I traditionskulturer på landet var det utænkeligt at sløjfe forfædrenes grave, og man satte gravsten og opkaldte børn efter de døde. Langt op i forrige århundrede holdt man visse steder 'dødemåltider' på gravene på vigtige mærkedage. I visse nomadekulturer bringer man forfædres aske med rundt i urner. Men i maritime kulturer var man omvendt vant til, at mange sønner og fædre aldrig fik en grav i jorden. De blev derude. Så satte man et mindemærke. For først når mindet døde, døde personen for altid, mente man.

Fortiden blev således ikke definitivt afsluttet med døden, men gik videre ind i nutiden og påvirkede det levede liv.

I den moderne bykultur bliver folk ofte anonymt nedsat i fælles urnegrave uden gravsten. Indtil for 50 år siden lå gravene tæt på Vestre Kirkegård ved København. I dag er gravene ofte sløjfede og på de store plæner spiller man fodbold, cykler eller tager solbad oven på resterne af byens afdøde. Sådan bliver fortiden på forunderligvis igen til en ny slags tjener for livet selv på kirkegården.

Den monumentale, den antikvariske og den kritiske historie

Eksemplet med gravene viser hen til en anden af Nietzsches pointer. Skal historie gå i livets tjeneste, så er det vigtigt, at der er balance mellem tre aspekter i fortidsinteressen. Nietzsche skelner mellem den monumentale, den antikvariske og den kritiske historie. Nietzsche skriver (H. Hultbergs oversættelse, s. 50. Tysk udgave s. 19):

” ...I tre henseender tilhører historien den levende: Den tilhører ham i egenskab af handlende og stræbende, af bevarende og beundrende, af lidende, der trænger til befrielsen. Til disse tre funktioner svarer tre slags historie... en monumental, en antikvarisk og en kritisk slags historie.

Ved *den monumentale historie* forstår Nietzsche, at eftertiden bevidst fastholder fortællingerne om det 'store og mindeværdige i fortiden' – det være sig begivenheder, mennesker, bygningsværker, kunstværker eller lignende. Ved *den antikvariske historie* forstår Nietzsche det forhold, at man som enkelt person eller som samfund interesserer sig for fortiden på samme måde som den, der samler på alt fra fortiden. Man forsøger så at sige at bevare alt, hvad man kan få fat på fra fortiden og gemme det. Ved *den kritiske historie* forstår Nietzsche, at man forholder sig reflekterende og dermed tænksomt til fortidens hændelser, personer, kilder, spor, rester og monumenter også for selv at komme igennem kritiske situationer.

Nietzsche understreger vigtigheden af, at der konstant er balance mellem de tre forskellige historieformer, hvis ikke historie skal have skadevirkninger. Nietzsche skriver i sit værk udførligt om en række tilfælde, hvor man kan mene, at historie kan 'misbruges' (Afs. 2 og 3, dansk udgave s. 50 ff. og s. 58 ff.)

Irene, en ung pige, som jeg interviewede på et tidspunkt, mente, at man godt kunne have alt for mange minder. Det vil sige have for megen personlig erindring og historie med sig. Det kunne være ganske smertefuldt. Havde Irene læst "Historiens nytte", så havde hun opdaget, at hun havde en meningsfælde i Nietzsche i den sag.

Konsekvensen af Nietzsches tanker om 'den skadelige historie' er ikke mindst blevet et tema i den tyske historiekultur efter 1945, hvor man forsøgte at komme til afklaring af, hvordan man kunne komme videre som folk og kultur efter Nazitiden. Nogle gange er Nietzsche blev stemplet som Nazitidens historiker. For så vidt at Nietzsche i sit værk i lange passager understreger kunstens, følelsernes, det mytologiskes og det såkaldte dionysiske prærogativ, er det et forståeligt nok, men nazismen havde jo netop ikke den balance mellem de forskellige former for historie, som Nietzsche plæderer for skal være til stede for, at historie ikke skal have skadevirkning.

Nietzsche har inspireret Pierre Nora

Nietzsches skelnen mellem den monumentale, den antikvariske og den kritiske historie er på forskellige vis blevet videreudviklet af flere moderne historikere. Eksempelvis kan man nævne den franske historiker Pierre Nora, der med sit berømte begreb: *Erindringssteder* (Les lieux de mémoire 1984-92) forsøger at vise, hvordan konkrete steder, genstande, handlemønstre osv. betyder noget for en eftertid. Nora definerer således et erindringssted ud fra stedets, genstandens eller tekstens materielle, funktionelle og symbolske dimension. Nora skelner lige som Nietzsche mellem 'Historie' og 'Erindring'. (Nora 2009)

Fornuft eller sansning i historiefaget

I den vestlige kultur har der gennem hele historien ligget en modsætning og til tider kamp mellem fornuft og sanser. I skolens historieundervisning i de ældste klasser synes fornuften at have vundet kampen. Den videnskabelige historieforståelse blev igennem det 20. århundrede et ideal for historiefaget i skolen – ikke mindst i gymnasiet.

Her drejer det sig om de kognitive og/eller abstrakte vidensmål og kompetencemål, der kan forekomme at være noget løsrevet fra menneskers livsverden. Nogle gange kunne man tænke, at så snart noget historisk er fængende, fængslende og fantastisk, så er det u-fagligt og usagligt, og så hører det ikke hjemme i historieundervisningen.

Nietzsche udtrykker det sådan (dansk udgave s. 65):

” At forøge erkendelsen må ikke være mål i sig selv, men må altid ske med henblik på livet og altså under dette livs herredømme og øverste ledelse.

Nietzsche aktualitet – også i skolen?

'Historiens nytte' er gang på gang blevet 'genopdaget' og aktualiseret af både filosoffer og historikere.(7) Nietzsche har således inspireret en lang række historikere til at diskutere og videreudvikle de mange forskellige aspekter, man teoretisk set kan tillægge begrebet historie.

Bla. kan man nævne ægteparret Jan og Aleida Assmann, som inddeler den historiske erindring og tænkemåde fx i den kommunikative og kulturelle erindring, og for Aleida Assmanns vedkommende også har en opdeling af erindringen i en passiv mere anonym lagerfunktion og en aktiv og 'egen' funktionshukommelse.

Men det er Nietzsches fortjeneste, at han som en af de første gør opmærksom på, at der er en helt afgørende forskel på at arbejde videnskabeligt, kognitivt og rationelt med historie og så det at omgås historie og fortidens spor og fortællinger på en mere subjektiv og eksistentiel måde. Selvom den sidste historieform naturligvis også som videnskabsdisciplin bygger på accepterede videnskabelige metoder.

At glemme eller gemme – at arkivere eller kassere

Dybest set er det Nietzsches påvisning af, hvor afgørende en drivkraft historie er for menneskers liv, der bør vække til eftertanke, og derfor udnyttes i enhver form for arbejde med fortidens rester og spor i vores nutid – også i skolen. Nietzsche forholder sig i den forbindelse også analytisk til forholdet mellem erindring og glemsel. Et tema som inden for de sidste årtier har haft forskningens store bevågenhed.

Nietzsche hævder, at glemslen og ikke opsamling af hukommelse er menneskets adelsmærke i forhold til dyr. Historiens nytte for mennesker er ikke primært at huske, men det, at mennesket via evnen til at glemme, kan prioritere og forme erindringen. Først derved bliver fortidstolkninger til en identitetsskabende og kulturel erkendelse, der kan fungere som en modvægt mod overhistorisering.(8) Først derved kan mennesket komme overens med sin fortid (afs. 1).

” Jo mere poetisk man husker, jo lettere glemmer man, thi det at huske poetisk er egentlig blot et Udtryk for at glemme (...) Når man således har perfektioneret sig i den Kunst at glemme og den Kunst at erindre, så er man i stand til at spille Fjæderbold med hele Tilværelsen. (9)

Litteratur

Erll, A. (2. Auflage 2011): *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*. Stuttgart, Weimar. Verlag J. B. Metzler.

Nietzsche, F. (1874, udg. 2009): *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*. Stuttgart. Reclam.

Nietzsche, F. (dansk oversættelse 1994): *Historiens nytte*. Oversat af Helge Hultberg og kommenteret af Jens Erik Kristensen og Lars-Henrik Schmidt. København. Gyldendal.

Nora, P. (2009): Nachwort. I François, E. und H. Schulze (2009): *Deutsche Erinnerungsorte* bd. III. s. 681-686.

München. Verlag C.H. Beck.

Rüsen, J.: (1993) ed. by Pieter Duvenage: *Studies in Metahistory*. Human Sciences Research Council. Pretoria.

Rüsen, J.: (hg) 2001: *Geschichtsbewusstsein*. Köln, Weimar, Wien, Böhlau. Böhlau Verlag.

1. „Uebrigens ist mir Alles verhasst, was mich bloss belehrt, ohne meine Thätigkeit zu vermehren, oder unmittelbar zu beleben“ (tysk udg. S. 5)2. Originaltitel: Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben.
3. “Unzeitgemäss” tysk udg. s. 6
4. På tysk udtrykt gennem ordene: Geschichte og Gedächtnis.
5. Der er mange historieteorier om, hvad erfaring egentligt er, hvordan sammenhængen mellem erindring og erfaring/indlæring er osv. Temaer, som stedet her ikke giver mulighed for at uddybe. (Erl s. 122 ff)
6. Opdelingen i traditionel, eksemplarisk, kritisk og genetisk historiebevidsthed.
7. Bl.a. filosoffer som Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur, Walter Benjamin m.fl.
8. Nietzsche (dansk udgave 1994) s.42-49.
9. Søren Kierkegaards skrifter. Bind 2: Enten – Eller. Første del. Udgivet af Søren Kierkegaard Forskningscentret. København, Gads Forlag, 1977. s. 282–283.